

Remissvar: Ett fritidskort för barn och unga – en aktiv och meningsfull fritid i gemenskap med andra (Ds 2024:16)

Ert diarienummer: S2024/01352

Datum: 2024-10-14

Ungdomens nykterhetsförbund (UNF) och Junis vill lämna kommentarer till *Ett fritidskort för barn och unga – en aktiv och meningsfull fritid i gemenskap med andra* (Ds 2024:16). UNF och Junis är organisationer inom nykterhetsrörelsen som representerar barn och unga och som tillsammans kämpar för en demokratisk och solidarisk värld fri från droger.

1. Sammanfattning

UNF och Junis avstyrker förslaget i sin nuvarande form, men välkomnar regeringens ambition att investera i barns och ungas fritid. Vi ser allvarliga risker med förslaget där fritidskortet hotar att undergräva det idéburna civilsamhället genom kommersialisering, administrativ börda och urholkning av ungas egenmakt. Vi menar att den administrativa kostnaden för fritidskortet, uppskattad till 250 miljoner kronor per år, är oproportionerlig till det bidrag som ska delas ut. Det är även anmärkningsvärt att den administrativa kostnaden är högre än det totala statsbidraget för det unga civilsamhället.

2. Risk för kommersialisering av föreningslivet

Fritidskortet kommer att rita om civilsamhällets finansiella landskap för föreningar som arbetar med barn och unga, vi ser en betydande risk för att en marknadsstyrd kultur kommer att växa fram i dess kölvatten. Ekonomiskt stöd till föreningar riskerar bli en popularitetstävling där föreningar tvingas tävla om att attrahera barn och deras föräldrar för att kunna få ekonomiskt stöd genom fritidskortet. Detta innebär att verksamheter som tidigare haft utrymme att samverka nu ställs mot varandra, där de mest populära, högkostnadsverksamheterna blir vinnare.

Det här kan innebära en förskjutning från ett traditionellt föreningsliv, där deltagande grundar sig i ett ideellt och socialt engagemang, till en mer transaktionsbaserad relation. Fritidskortet

riskerar att omvandla fritidsaktiviteter till en marknad där den populäraste varan vinner, medan andra föreningar, trots att de har en viktig roll för barn och unga, inte längre har samma förutsättningar att överleva. Detta kan leda till att föreningslivet förlorar sin unika funktion som en grund för social sammanhållning och demokratisk utveckling för hela samhället..

I en förening är man inte bara deltagare, utan man får även möjligheten att lära sig demokrati i praktiken. Medlemmar får känna att deras åsikter är viktiga och att de kan vara med och fatta beslut, byggstenar som är avgörande för en fungerande demokrati. Föreningslivet spelar idag en central roll i att främja dessa värden och stärka samhällsgemenskapen. När deltagande istället sker genom att "köpa" en plats i en verksamhet, försvinner dessa viktiga dimensioner.

Det finns även mer långsiktiga risker i fråga om kommersialisering. Föreningsverksamhet ska inte endast värderas utifrån mängden deltagare de kan aktivera, utan också vilka deltagare de aktiverar. När föreningslivet finansieras genom den verksamhet som bäst lockar flest unga riskerar verksamheten att anpassa sig från ändamålsenlig till populär. Det kan skada civilsamhällets bredd och frihet.

En annan långsiktig risk är kommersialisering i ordets klassiska bemärkelse. Trots att det står i promemorian att kommersiella aktörer inte kommer omfattas av reformen menar vi att det finns risk att detta tillåts på sikt med resultatet att fritidskortet kan komma att kommersialisera föreningslivet, vilket skulle kunna konkurrera ut ideella föreningar och minska deras möjlighet att överleva ekonomiskt eftersom fritidskortet mer är designat efter kommersiell fritidsverksamhet än för det unga civilsamhället.

Att verksamheter kan uppfattas som liknande, till exempel en näringsdriven eller kommunal musikskola och en ideell kör, är ytterligare ett problem. En neutral betraktare kanske inte ser skillnaden mellan en ideell körverksamhet och en vinstdrivande kultur- och musikskola, vilket kan leda till att de jämföras. Om den ena typen av verksamhet får statligt stöd, kan det bli svårt att argumentera för varför inte den andra ska få det, trots att deras grundläggande syfte och struktur skiljer sig åt väsentligt.

Den här likheten kan skapa en konkurrenssituation som riskerar att urholka civilsamhällets unika roll, där verksamhet drivs utan vinstintresse och med syfte att ge samhällsnytta. Vi ser därför ett behov av att stärka skyddet för ideella aktörer genom att tydligare avgränsa

fritidskortet till dessa i lagstiftningen, för att undvika att kommersiella intressen på sikt får tillgång till stödet.

Om syftet är att utesluta kommersiella aktörer från att i framtiden kunna ta emot medel från fritidskortet bör detta uttryckligen framgå i lagtexten i förslaget. I nuläget nämns det endast i förordningen, vilket skapar en osäkerhet eftersom en förordning kan ändras enklare än en lag. Denna osäkerhet kan öppna för att kommersiella aktörer i framtiden inkluderas, vilket vi menar kan påverka civilsamhället negativt.

UNF och Junis anser att fritidskortet riskerar att skapa en marknadsstyrd kultur inom föreningslivet, där kommersiella aktörer kan konkurrera ut ideella föreningar och där samhällsnyttiga verksamheter marginaliseras till förmån för de mest populära. För att skydda civilsamhällets särart och säkerställa fortsatt stöd till ideella aktörer krävs en tydligare avgränsning i lagstiftningen som på ett tydligt sätt utesluter kommersiella intressen. Föreningar som erbjuder aktiviteter av stor samhällsnytta, men som inte kan matcha de kommersiella eller mer attraktiva alternativen, riskerar att slås ut. Samtidigt finns risk för att föreningar som erbjuder kostnadsfria aktiviteter och som därför inte finns på en kommuns lista av anslutna utförare, inte kommer att " hittas" av föräldrarna och därför missgynnas i ett nytt konkurrensutsatt och kommersialiserat civilsamhälle.

3. Ökad administration missgynnar civilsamhället

Det är med stöd av dagens bidragssystem och på grund av MUCFs utformning som många barn- och ungdomsföreningar har möjlighet att erbjuda kostnadsfria aktiviteter och medlemskap. Vi är kritiska till att fritidskortet kan styra föreningar mot att införa avgifter för aktiviteter och medlemskap. Detta skulle kunna bli nödvändigt för att täcka verksamhetens kostnader och finansiera ökad administration, vilket är en risk i en redan underfinansierad del av civilsamhället.

Bidragsadministration har blivit ett verktyg som används för att begränsa civilsamhällets fria organisering och vi ser en risk att detta förslag kan leda till ytterligare inskränkningar. Mindre och medelstora föreningar, särskilt de som är primära utförare av barn- och ungdomsaktiviteter, kan ha svårt att hantera den ökade administrativa bördan som fritidskortet medför. De som främst kommer klara den ökade administrationen är större föreningar som i dag bedriver

avgiftsbelagd veckoverksamhet, såsom idrottsföreningar, medan mindre och medelstora föreningar riskerar att inte kunna ta del av stödet och därmed missgynnas.

Vidare finns det en risk att vissa föreningar helt avstår från att ansluta sig till utförrregistret för att undvika de administrativa bördorna vilket resulterar i ett mer begränsat utbud av fritidsaktiviteter. Detta är särskilt oroande inom kulturella- och sociala intresseområden, nischade idrottsgrenar eller för målgrupper med särskilda behov där mindre föreningar spelar en viktig roll och därmed minskas fritidskortets tillgänglighet och effektivitet.

UNF och Junis anser att regeringen istället för att skapa nya strukturer för att fler unga ska ta del av föreningsaktiviteter, bör stärka befintliga och beprövade former och inom dem ge utrymme för fler initiativ för att nå fler barn och unga. Regeringen bör satsa på att öka medel till MUCF och Riksidrottsförbundet att fördelas till fler organisationer och bidra till såväl befintliga som nya initiativ som bidrar till en meningsfull fritid för barn och unga.

4. Bristande träffsäkerhet

Regeringens grundläggande antagande att höga kostnader för aktiviteter är det huvudsakliga hindret för barns deltagande i föreningslivet är en förenklad bild av verkligheten. Forskning visar att även om kostnader kan utgöra en barriär så spelar faktorer som föräldrarnas engagemang, hemförhållanden och socioekonomisk status en minst lika viktig roll. Föräldrar med högre inkomster och mer flexibla arbeten har större möjligheter att stötta sina barns deltagande i fritidsaktiviteter, medan barn från socioekonomiskt utsatta familjer ofta saknar både tiden och resurserna från sina föräldrar, vilket begränsar deras möjligheter att delta i föreningslivet.

Trots regeringens målsättning att stärka barn från socioekonomiskt utsatta grupper med fritidskortet, finns starka indikationer på att det främst är hushåll med god ekonomi och föräldrar som redan är vana vid att anmäla sina barn till olika aktiviteter som kommer att nyttja stödet. Den höga tröskeln i ansökningsprocessen för föräldrar med begränsad tid eller förståelse för systemet kan ytterligare begränsa fritidskortets genomslag.

I promemorian framhålls att den differentierade utformningen av fritidskortet, där barn från hushåll med bostadsbidrag får upp till 2000 kr per kort istället för 500 kr, delvis är en lösning till

att fler barn och unga från socioekonomiskt utsatta områden kan delta. UNF och Junis menar att bedömningen är svagt underbyggd i sin effekt. Det saknas tillräckligt stöd för att denna åtgärd skulle ha en betydande påverkan på att öka deltagandet från barn och unga i socioekonomiskt utsatta grupper, särskilt i förhållande till de höga kostnaderna.

Därtill missar förslaget om fritidskortet en viktig del av mångfalden i barn och ungas intressen. För många barn och unga som inte är intresserade av idrott saknas andra alternativ till aktiviteter. För att fritidskortet verkligen ska nå alla målgrupper behövs ett bredare spektrum av aktiviteter och en mer mångsidig syn på barns och ungas fritidsbehov.

UNF och Junis anser att det finns starka indikationer på att förslaget om fritidskortet inte kommer att vara tillräckligt träffsäkert och att kostnaderna är för höga. För att effektivt stödja civilsamhället som arbetar med unga skulle det vara mer ändamålsenligt att minska regleringen av redan existerande stöd och inrätta riktade organisationsbidrag till de ungdomsorganisationer som arbetar med dessa grupper.

5. Av unga för unga

För att få medel från fritidskortet krävs att aktiviteter leds av vuxna, vilket snedvrider stödet bort från föreningar som bygger på principen "av unga, för unga." Detta missgynnar ungdomsdrivna föreningar och riskerar att försvaga deras roll i civilsamhället. Att vårdnadshavare förvaltar medlen begränsar ungas egenmakt och deras möjlighet att själva styra sin fritid. I praktiken kommer detta att tvinga föreningar att ta ansvar från unga, eftersom "bra" verksamhet förväntas ledas av vuxna. Detta kan skada ungas utveckling, självständighet och entreprenörsanda.

UNF och Junis är även kritiska till att fritidskortet enbart riktas till åldersgruppen 8–16 år, vilket exkluderar en stor del av de ungdomar som behöver aktiveras och som idag står långt från både samhället och civilsamhället. Det saknas en tydlig motivering för denna åldersavgränsning och vi anser att den riskerar att göra att insatsen kommer få mindre effekt på samhället när verksamheten avgränsas till den efterfrågade åldersgruppen.

UNF och Junis anser att fritidskortet måste omfatta en bredare åldersgrupp och föreslår MUCFs målgrupp på 6–25 år. Att ungdomsledda föreningar och aktiviteter ska omfattas av

fritidskortet. Vidare anser vi att de i åldern 15–25 ges ett eget ansvar, utan vårdnadshavarens insyn, att besluta om till vad och vilken aktivitet de ska använda fritidskortet.

6. Slutsats

UNF och Junis uppskattar intentionen med att stärka barn och ungas möjlighet till meningsfull fritid, men i sin nuvarande form kommer förslaget inte att uppnå detta. Istället finns risker att förslaget leder till begränsningar i ungas egenmakt över sin fritid, skiftar fokus från verksamhetsutveckling och deltagarnas inflytande till ökad administration och förbereder för en kommersialisering som kan underminera det fria unga civilsamhället.

Vi som arbetar med att skapa meningsfull fritid för barn och unga har stor erfarenhet av att nå ut, men det är ett resurskrävande arbete. Istället för att skapa nya strukturer bör befintliga och beprövade former stärkas. Ge mer medel till MUCF och Riksidrottsförbundet att fördela, så kan barn- och ungdomsföreningar skala upp och fortsätta erbjuda högkvalitativa aktiviteter för barn och unga i hela landet, utan ökade administrationskostnader. Det skapar dessutom lägre incitament för nya barn- och ungdomsföreningar att kunna skapas.

Regeringen bör utvidga målgruppen så att även unga vuxna inkluderas, exempelvis genom att följa MUCFs åldersspann på 6–25 år, vilket skulle göra fritidskortet mer tillgängligt, relevant för fler och få större effekt på alla samhällsnivåer. För att stärka ungas självbestämmande och engagemang bör ungdomar i åldrarna 15 år och uppåt ges möjlighet att själva bestämma över sina fritidskort. Annars riskerar man att inskränka deras möjligheter att påverka och forma sin egen fritid.